

Oppdragsgiver

Eidanger Boligutvikling AS

Eidanger Sandtak

Temautredning kulturminne

Eidanger kirke

Dato: 06.05.2020

INNHOLD

1	FORORD	3
2	BESKRIVELSE AV 0-ALTERNATIVET – REFERANSEALTERNATIV	4
3	PLANALTERNATIV – FORSLAGSTILLERS ALTERNATIV.....	6
4	METODE	9
5	BESKRIVELSE AV KULTURMINNE EIDANGER KIRKE	10
6	BESKRIVELSE AV PLANOMRÅDET I SAMMENHENG MED OMGIVELSENE.....	11
6.1	Dagens landskaps og kulturmiljø	11
7	VERDIVURDERING	13
7.1	Eidanger kirke og kirkegården	14
8	TILTAKETS PÅVIRKNING.....	17
9	KONSEKVENNS.....	18
10	AVBØTENDE TILTAK.....	19

1 FORORD

På vegne av tiltakshaver Eidanger Boligutvikling AS og Bane Nor Eiendom AS, har arkitektkontoret Børve Borchsenius utarbeidet et planforslag for Eidanger sandtak. Planforslaget er et tidligere sandtak som er avsatt til bebyggelse og anlegg i kommuneplanens arealdel. Formålet med detaljreguleringen er å utvikle boliger, og å tilrettelegge for næring, tjenesteyting og samferdselsanlegg i forbindelse med Bane Nords virksomhet på Eidanger.

I forbindelse med høring av planforslaget for Eidanger sandtak i Porsgrunn kommune, er det etter initiativ fra Riksantikvaren utarbeidet en grundigere utredning av tiltakets konsekvenser for Eidanger middelalderkirke som er av nasjonal verdi og det omkringliggende kulturlandskapet. Utredningen er en temarapport som omhandler konsekvensene av tiltaket for kulturmiljøet rundt Eidanger middelalderkirke.

Utredningen er utarbeidet av Gullik Gulliksen AS landskapsarkitekter v/landskapsarkitekt Heidi Borgersen og oppdragsgivers kontaktperson har vært Torstein Synnes i Børve Borchsenius arkitekter.

Vi håper utredningen kan gi en tilfredsstillende, god og beslutningsrelevant konsekvensbeskrivelse og godt grunnlag for en videre planprosess, for dette tema.

2 BESKRIVELSE AV 0-ALTERNATIVET – REFERANSEALTERNATIV

Dersom det ikke blir gitt tillatelse til planlagt tiltak vil Eidanger sandtak på sikt gro igjen naturlig. Eksisterende situasjon vil medføre at området vil fremstå som en unaturlig forsenkning med bratte sandrygger mot nord og vest i landskapet. Vegetasjonen som omgir sandtaket vil forbli som i dag, med kun naturlig endring av vegetasjonsbildet.

Fyllmassene/overskuddsmassene fra planlagt tunnelanlegg for ny E18-trasè må deponeres eller brukes på en annen måte enn tiltenkt og får lengre transportvei.

Figur 2-1 *Eidanger sandtak – Dagens situasjon*

Figur 2-2 Snitt eksisterende situasjon

3 PLANALTERNATIV – FORSLAGSTILLERS ALTERNATIV

Planforslaget omfatter regulering av Eidanger sandtak. Sandtaket er ikke lenger i drift fordi sandkvaliteten på stedet er for dårlig. Hensikten med planforslaget er å tilrettelegge for en kombinasjon av flere ulike arealbruksinteresser. Det tilrettelegges for småskala boligbebyggelse i en stor del av sandtaket, området rundt Eidanger stasjon tilrettelegges for kombinerte formål bolig/næring og tjenesteyting, og eksisterende jernbanespor opprettholdes. Området øst i planforslaget foreslås regulert til utvidelse av eksisterende kirkegård. Av hensyn til naturmangfoldet skal deler av eksisterende terreng og vegetasjon opprettholdes som naturområde.

Planforslaget er basert på en betydelig terrengbearbeiding med tilførsel av ca. 650.000 m³ fyllmasser, for å heve terrengnivået til omkringliggende landskaps høyder før det bygges ut. De foreslåtte boligene blir liggende på et terrengnivå 18 m lavere terrenget rundt kirken, og vil ikke bli høyere enn den eksisterende bebyggelsen i Schøningsveg. Tiltaket vil ikke endre dagens synlighet til kulturminnet eller endre kulturminnets tilknytning til omgivelsene. Når man står på kirkebakken i dag så ser man utover hele den gamle kirkegården og deler av den nye hvor det ikke er plassert tregrupper. Kirken ligger på det høyeste punktet med kirkegården i et sterkt hellende terreng på totalt 15 m ned mot den etablerte bebyggelsen i nordvest, og mot nordøst. Sikten fra kirken mot tiltaket stopper i dag i den tette vegetasjonen på kollen øst for den eksisterende bebyggelsen i nordvest, sikten vil bli uendret.

Tiltaket vil ikke medføre nye og kontrasterende elementer i kulturminnets omgivelser da det allerede er etablert bebyggelse vest for tiltaket. Den nye bebyggelsen og utvidelsen av kirkegården vil medføre endret bruk av det gamle sandtaket i positiv retning. Tiltaket er plassert i en «verdigg» avstand fra kulturminnet. Det vil virke positivt inn på opplevelses- og bruksverdien av kulturminnet at beliggenheten til den utvidede kirkegården grenser inntil boligbebyggelsen, det bidrar til å gjøre kulturminne mer synlig og tilgjengelig. Kulturminnet har en pedagogisk verdi med et potensiale til bruk i formidling, ved at det ferdes flere folk gjennom området.

Fyllmassene skal tilføres fra planlagt tunnelanlegg for ny E18-trasè, som passerer rett sør for planområdet. Et bærekraftig tiltak da fyllmassene får en samfunnsnyttig anvendelse og kort transportvei.

Figur 3-1 Illustrasjonsplan forslagsstillers alternativ. Kilde: Børve Borchsenius

Figur 3-2 Landskapsnitt forslagsstillers alternativ

4 METODE

Tema kulturmiljø er utredet i henhold til metodikk for konsekvensutredninger i Statens vegvesens håndbok for konsekvensanalyser (Statens vegvesen, 2018). Ifølge håndbok V712 bygger utredningen på følgende trinn: 1. Verdivurdering, 2. Påvirkning og 3. Fastsettelse av konsekvens. Retningslinjer i Riksantikvarens veileder www.riksantikvaren.no/veileder/konsekvensutredning-av-kommuneplanens-arealdel-for-tema-kulturminner-og-kulturmiljoer/ har vært veiledende i vurderingene som er gjort når det gjelder verdisetting av kulturminner og kulturmiljøer.

5 BESKRIVELSE AV KULTURMINNE EIDANGER KIRKE

Figur 5-1 Foto: norske-kirker.net

Eidanger kirke ligger sentralt i det som tidligere var Eidanger kommune, som nå er en del av Porsgrunn kommune i Vestfold og Telemark fylke.

Eidanger kirke er en langkirke i mur og tre, med klokketårn i vest. Tårnhetten er pyramideformet og kronet med kuppel. Over kirkeskipet er det saltak. Den opprinnelige murkirken, som ble bygd mellom 1150 og 1250, ble forlenget med en tømret del mot vest i 1787. Samtidig ble koret forkortet, slik at den halvrunde avslutningen, apsiden, gikk tapt.

Bare to av kirkens opprinnelige portaler er bevart, sørportalen i skipet og korbuen. Korhimlingen er flat, mens kirkeskipet har hvelvet himling med malte skymotiver. I den tømrete delen mot vest er det orgelgalleri over inngangen.

Altertavlen, prekestolen, krusifikset over korbuen og glassmaleriet i korets østvegg er laget av Terje Grøstad i 1991. Den tredelte altertavlen kan lukkes, som et skap. Motivet på utsiden er Maria bebudelse, og i åpen tilstand er Nattverden midtmotivet, flankert av Jesu fødsel og Jesu dåp i Jordan. Krusifikset over korbuen viser tornekrone som går over til å bli en seierskrans. Prekestolen har evangelistsymboler i sidefeltene, og glassmaleriets motiv er Treenigheten, med Gudsøyet, Kristussymbolet og Helligåndsduen.

Kirken er automatisk fredet.

Kilder: Riksantikvarens kulturminnesøk

6 BESKRIVELSE AV PLANOMRÅDET I SAMMENHENG MED OMGIVELSENE

6.1 DAGENS LANDSKAPS OG KULTURMILJØ

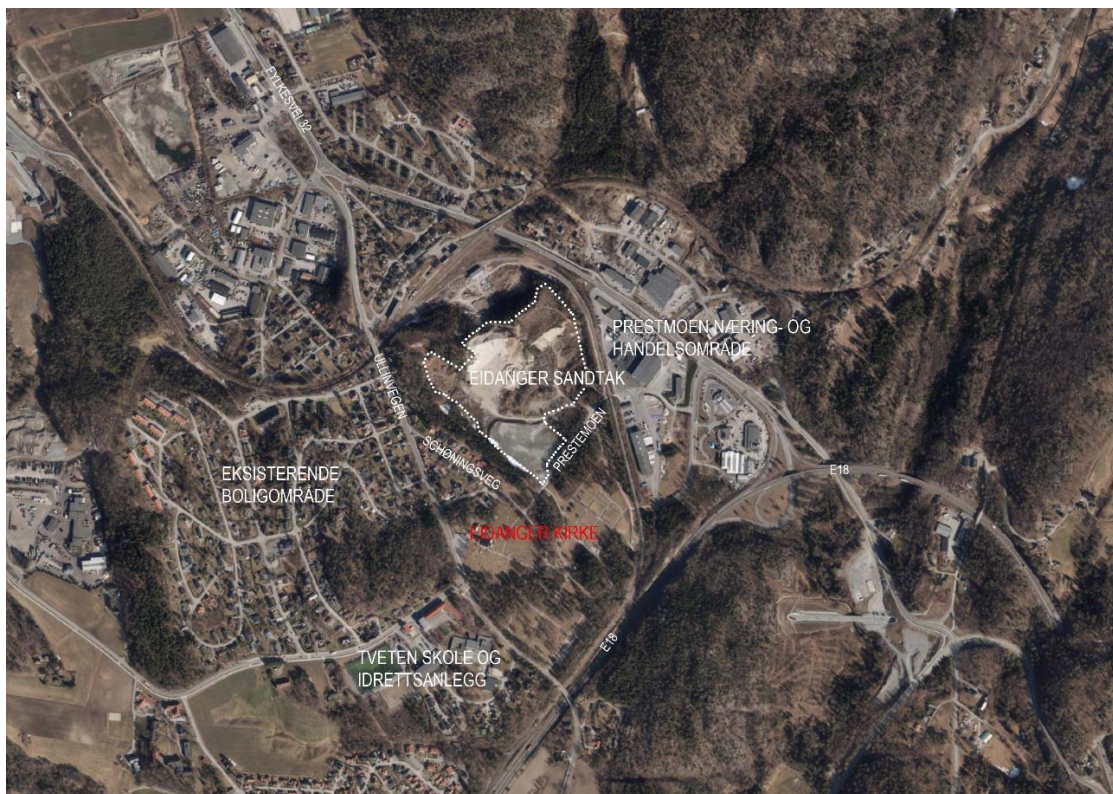
Planområdet omfatter Eidanger sandtak som ikke lenger er i drift og Eidanger stasjon, en jernbanestasjon uten persontrafikk. Den tilhørte historisk Vestfoldbanen og er endestasjon for Bratsbergbanen og Brevik banen. Jernbanetrasèen ble lagt om i 2018 og sporområdet på stasjonen ble bygget om.

Eidanger sandtak fremstår i dag som en åpen unaturlig forsenkning i landskapet med bratte skråninger mot syd og vest etter flere års uttak av masser. Sandtaket ligger mellom den gamle jernbanestasjonen og kirketomten. Sandtaket er i dag omgitt av tett vegetasjon som hindrer innsyn.

Nordvest for sandtaket ligger nærings- og industriområdet Prestmoen.

Kirken og deler av kirkegården ligger på en topp i landskapet, syd for planområdet med adkomst fra Ullinvegen i vest. Kirkegården ligger i et sterkt hellende terreng mot nordøst, og Kirken og kirkegården er omgitt av blandings- og furuskog. Eidanger menighetshus ligger i bunnen av skråningen nord for kirken og vest for kirkegården.

Vest for kirken og sandtaket er det et etablert boligområde, boligene ligger langs Schöningsveg som ligger 15 - 20 m høyere enn sandtaket og ca. 18 m lavere enn kirken.

Figur 6-1 Beliggenhet Eidanger kirke

Vurderingen av verdi, påvirkning og konsekvens av kulturmiljø følger Statens vegvesens håndbok for konsekvensanalyser.

Tabell 1: Verdikriterier for kulturarv: kulturmiljø og kulturhistoriske landskap. Tabellen er hentet fra tabell 6-26 i håndboka.

	Ubetydelig verdi	Noe verdi	Middels verdi	Stor verdi	Svært stor verdi
Kulturmiljønivå					
Kulturhistorisk betydning	Uten betydning	er alminnelig/lokalt vanlig	har lokal/regional betydning	har stor regional/nasjonal betydning	har stor nasjonal/internasjonalt betydning
Arkitekturhistorisk betydning		bygningssmiljø som inneholder bygninger av begrenset arkitekturhistorisk betydning	bygningssmiljø som inneholder bygninger med arkitekturhistorisk betydning	helhetlig bygningssmiljø som inneholder bygninger med stor arkitekturhistorisk betydning	helhetlig bygningssmiljø som inneholder bygninger med særlig stor arkitekturhistorisk betydning
Betydning for kulturell eller etnisk gruppe		inneholder få elementer som kan knyttes til en kulturell/etnisk gruppe	inneholder flere elementer som er karakteristisk for en kulturell /etnisk gruppe	miljø som er karakteristisk for en kulturell/etnisk gruppe	helhetlig miljø som er karakteristisk for kulturell /etnisk gruppe og som er sjeldent/unikt
Historisk hendelse eller personer		er svakt knyttet til en lokal historisk hendelse/ person	er knyttet til en lokal historisk hendelse/ person	er knyttet til en regional historisk hendelse/ person	er knyttet til en nasjonal historisk hendelse/ person
Landskapsnivå					
Kulturhistoriske sammenhenger		ligger i en kontekst/sammenheng som er noe fragmentert	inngår i en kontekst/sammenheng	inngår i en helhetlig kontekst /sammenheng	inngår i en særlig helhetlig kontekst
Kulturhistorisk landskap		delvis ødelagt	som har lokal/regional betydning	som har stor regional/nasjonal betydning	sammenheng som har meget stor nasjonal/internasjonalt betydning (er unikt)

Påvirkningsgraden er et uttrykk for hvor store (varige) endringer det planlagte tiltaket vil medføre sammenlignet med referansealternativet som i de fleste tilfeller er eksisterende situasjon(0-alternativet).

7 VERDIVURDERING

Figur 7-1 Illustrasjonen viser kulturminne med randvegetasjon (rød tekst)

Både den nye og den gamle kirkegården inngår i en helhetlig kontekst/sammenheng, vi har derfor valgt å innlemme kirkegården i verdivurderingen som omfatter kirken.

- Eidanger kirke og kirkegården

7.1 EIDANGER KIRKE OG KIRKEGÅRDEN

Kirken ligger vakkert til på en topp i landskapet omgitt av kirkegård på tre sider. Eidanger kirke er en langkirke i mur og tre med klokketårn i vest. Den opprinnelige kirken var av mur og ble bygget mellom 1150 og 1250, kirken ble forlenget med en tømret del mot vest i 1787. Kirkegården er rammet inn av gamle steinmurer og naturlige grønne skråninger. Store trær står enkeltvis på den gamle kirkegården, hovedsakelig furu og bjørk. Lindeallèer er plassert langs gruslagte gangveier mot nord og øst.

Den opprinnelige kirkegården er utvidet mot nordøst. Den nye kirkegården har vakre natursteinsmurer, formklypte bøkehekker og nye trær, og mye av den eksisterende furuskogen er bevart.

Kirken har vernestatus som automatisk fredet kulturminne (www.askeladden.ra.no).

Verdi: **Stor**

Figur 7-2 Bilde tatt mot vest. Kirkegårdens plassering på en høyde i landskapet og kirkegårdenes hellende terreng mot nord. Menighetshuset til høyre. Foto: Gullik Gulliksen AS

Figur 7-3 Bilde tatt mot nord. Kirkegården henvender seg mot skogbrynet i nord og øst. Foto: Gullik Gulliksen AS

Figur 7-4 Lindeallèer og vakre steinmurer på den gamle kirkegården. Foto: Gullik Gulliksen AS

Figur 7-5 Den nye kirkegården med steinmurer og eksisterende furutrær. Foto: Feste landskapsarkitekter

Påvirkning er et uttrykk for endringer som det alternative tiltaket vil medføre på det berørte delområdet, i dette tilfelle kulturminnet Eidanger kirke. Vurderinger av påvirkning relateres til den ferdig etablerte situasjonen.

Verdien er satt på linjalen under, som er inndelt i fem deler, se Figur 7-6. Linjalen utgjør x-aksen i konsekvensvifta, se Figur 9-1.

Figur 7-6 Skala for vurdering av verdi.

Tabell 2: Skala for vurdering av påvirkning. Tabellen er hentet fra tabell 6-27 i håndbok V712, Statens vegvesen.

Påvirkning	Landskapsnivå	Kulturmiljønivå
Sterkt forringet	Splitter opp det kulturhistoriske landskapet på en slik måte at det sterkt reduserer lesbarheten og forståelsen av sammenhenger. Bidrar til å ødelegge eller sterkt redusere verdien til viktige kulturmiljø. Skaper barrierer.	Ødelegger hele eller størstedelen av kulturmiljøet. Ødelegger den viktigste (mest verdifulle) delen av miljøet. Bidrar til at miljøets funksjon blir ødelagt. Tap av svært viktige enkeltelement.
Forringet	Splitter opp det kulturhistoriske landskapet og reduserer lesbarheten. Reduserer verdien av de enkelte kulturmiljøene. Bidrar til reduserte sammenhenger.	Berører store deler av kulturmiljøet. Reduserer miljøets funksjon. Tap av viktige enkeltelement.
Noe forringet	Splitter opp det kulturhistoriske landskapet, men dette kan fortsatt fungere som ett landskap uten vesentlig tap av lesbarhet. Svekker sammenhenger og forbindelseslinjer.	Berører en mindre viktig del av kulturmiljøet. Tap av mindre viktige enkeltelement. Svekker sammenhengen.
Ingen/ubetydelig endring	Ingen påvirkning/ubetydelig endring.	Ingen påvirkning/ubetydelig endring.
Forbedret	Gjenoppretter sammenhenger der det har vært brudd og bedrer kontakten mellom kulturmiljøer. Bidrar til restaurering av viktige kulturmiljø og kulturhistoriske landskapselement. Reduserer eksisterende negativpåvirkning eller tar bort støy.	Bedrer tilstanden vesentlig ved at eksisterende negative inngrep tilbakeføres. Bidrar til restaurering av kulturmiljøer eller kulturminner. Reduserer påvirkning eller tar bort støy.

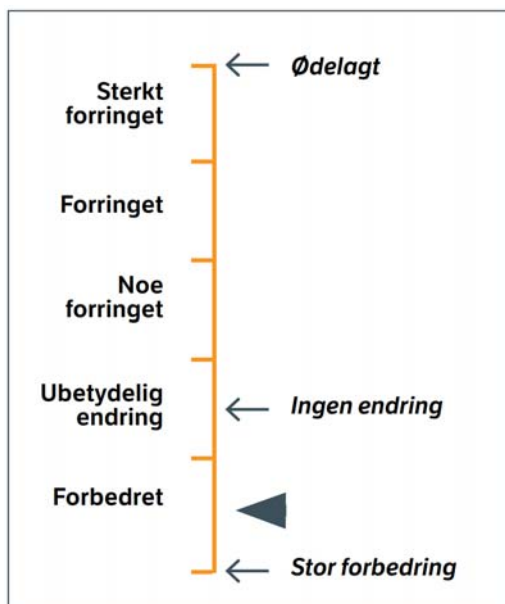
8 TILTAKETS PÅVIRKNING

Det største arealet innenfor planområdet omfatter Eidanger sandtak som i dag fremstår som en unaturlig forsenkning i landskapet med begrenset bruks- og estetisk verdi. Området ligger ikke særlig eksponert til og kan ikke sies å ha noe vesentlig verdi for landskapsbildet generelt i Eidanger.

Planforslaget legger til rette for å heve terrenget til omkringliggende landskapsnivå og inneholder forslag til utvidelse av eksisterende kirkegård i øst og ny bebyggelse med ny adkomstvei og internveier innenfor planområdet. I planforslaget legges det opp til å bevare vegetasjonen på kollen øst for eksisterende bebyggelse og nordvest for menighetshuset og den eldste delen av kirkegården. Kollen ligger rett nord for kirken i siktlinje.

Planforslaget vurderes som en forbedring av kulturminnets omkringliggende kulturlandskap og for kulturlandskapet generelt i Eidanger.

Vurdering av konsekvens utføres etter gjeldende metodikk ved å sammenholde verdi med grad av påvirkning i konsekvensvifta.

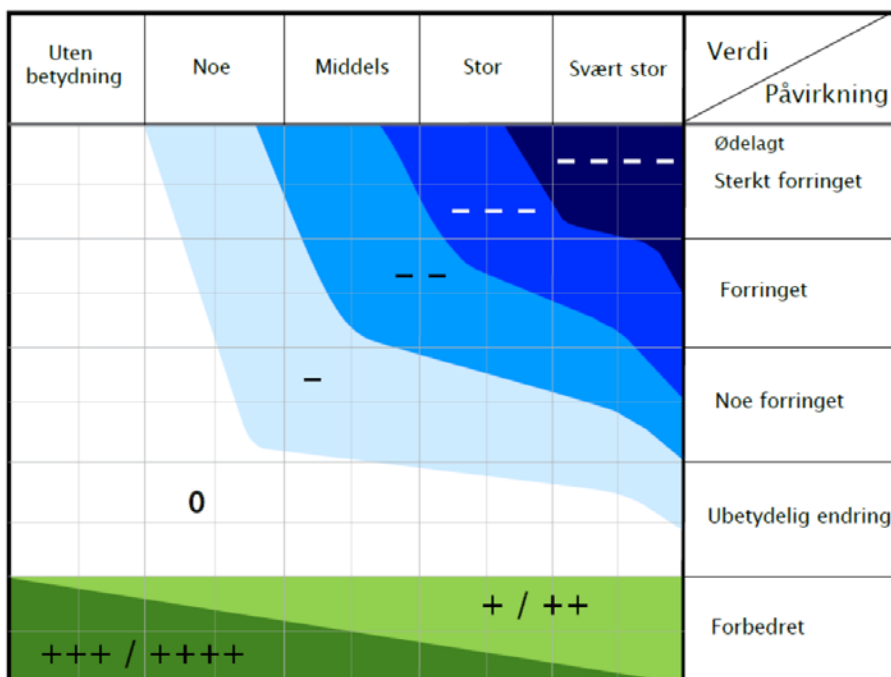

Figur 8-1 Skala for vurdering av påvirkning.

9 KONSEKVENNS

Konsekvensen forekommer ved å sammenligne verdivurderingen med vurderingen av tiltakets påvirkning.

Ut fra ovenstående kan vi oppsummere at Eidanger kirke og kirkegården har stor verdi. Tiltakets påvirkning på kulturminnet er vurdert forbedret på landskapsnivå. Dette resulterer i at tiltakets konsekvens for kulturminnet gir en noe forbedret miljøgevinst.

Figur 9-1 Konsekvensviften. Konsekvensen for et delområde fremkommer ved å sammenholde grad av verdi i X-aksen med grad av påvirkning i Y-aksen. De to skalaene er glidende.

Skala	Konsekvensgrad	Forklaring
----	4 minus (----)	Den mest alvorlige miljøskaden som kan oppnås for delområdet. Gjelder kun for delområder med stor eller svært stor verdi.
---	3 minus (---)	Alvorlig miljøskade for delområdet.
--	2 minus (--)	Betydelig miljøskade for delområdet.
-	1 minus (-)	Noe miljøskade for delområdet.
0	Ingen/ubetydelig (0)	Ubetydelig miljøskade for delområdet.
+ / ++	1 pluss (+) 2 pluss (++)	Miljøgevinst for delområdet: Noe forbedring (+), betydelig miljøforbedring (++)
+++ / +++++	3 pluss (+++) 4 pluss (++++)	Benyttes i hovedsak der delområder med ubetydelig eller noe verdi får en svært stor verdiøkning som følge av tiltaket.

Figur 9-2 Skala og veiledning for konsekvensvurdering av delområder.

10 AVBØTENDE TILTAK

For å bevare og styrke den helhetlige vegetasjonskarakteren i området foreslås det etablert grupper av furu og bjørk på den gamle lekeplassen som er foreslått utvidet til kirkegård. Trærne vil markere overgangen mellom ny og gammel kirkegård, styrke grøntdraget på hver side av den nye adkomstveien inn i planområdet og fremstå som en visuell grønn portal i overgangen mellom kulturminnet og den nye bebyggelsen. Det anbefales også at det plantes grupper av furutrær på den nye utvidede kirkegården i området ut mot den nye adkomstveien. Som vist på illustrasjonsplanen i Figur 3-1.